

"КПІ" Політологія. Соціологія. Право. URL: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199361](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199361)

2. Kritz, Neil J., and Nelson. Mandela. Transitional Justice : How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes. Vol. 1, General Considerations Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1995.

3. Reiter, Andrew G “The development of transitional justice” in Simić, Olivera. An Introduction to Transitional Justice Abingdon, Oxon: Routledge, 2017: 29–46.

4. Більше ніж суто правові механізми. В Україні активізується робота над перехідним правосуддям. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/bilshe-nizh-suto-pravovi-mehanizmi-v-ukrayini-aktivizuetsya-robota-nad-perehidnim-pravosuddyam-.html>)

5. Там само.

6. Катерина Бусол. Маріуполь і зародження та перспективи перехідного правосуддя в Україні. URL: <https://www.justsecurity.org/81864/mariupol-and-the-origins-and-avenues-of-ukraines-transitional-justice-process-ua/>

7. Там само.

8. Kateryna Busol and Rebecca Hamilton Перехідне правосуддя в Україні: рекомендації для полісімейкерів. URL: <https://www.justsecurity.org/81740/transitional-justice-in-ukraine-guidance-to-policymakers>

Кобернюк В.М.

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри права Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ МІЖНАРОДНИМ ТА ЗАРУБІЖНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Необхідність у спеціальному захисті дітей виникла у світовій спільноті давно. Вперше це питання знайшло своє відображення в Женевській декларації

прав дитини у 1924 р., потім – у Загальній декларації прав людини в 1948 р., Декларації прав дитини 1959 р. і закріплена в Міжнародному пакті про громадські та політичні права, в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, у Конвенції про права дитини в 1989 р.

У сучасному міжнародному праві загальне визнання дістало положення про те, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони та піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження. Саме про визнання цього положення свідчить і той факт, що на 1 травня 1996 р. 187 держав ратифікували Конвенцію про права дитини чи приєдналися до неї. Це положення визнано і в доктрині міжнародного права [1, с. 14].

Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 3) визначає, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [2, с. 1]. Держави-сторони зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права і обов'язки батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом і з цією метою вживають усіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

В обов'язках Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту розвитку дітей прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 30 вересня 1990 р. записано: «Віддавати першочергову увагу правам дітей, їх виживанню, захисту, розвитку». Декларація закінчується словами: «Не може бути більш шляхетного завдання, ніж забезпечення кращого майбутнього для кожної дитини». Наступною важливою віхою в галузі захисту прав дитини було створення в 1991 р. Комітету ООН про правах дитини. Секретаріат даного комітету знаходиться в Женеві і включає 10 членів Комітету і працівників групи. У силу ст. 44 Конвенції про права дитини Комітет регулярно заслуховує звіти держав-членів ООН (перший звіт – через 2 роки, в подальшому – через кожні 5 років).

З розвитком процесу становлення стандартів захисту прав дитини в рамках ООН і Конвенції про права дитини, розгляд стану і розвитку засобів захисту прав дітей відбувається в рамках ОБСЄ [3, с. 39 – 41].

Міжнародний захист прав дитини є системою взаємоузгоджених дій держави та неурядових міжнародних організацій, спрямованих на повноцінне та гармонійне формування дитячої особистості, надання міжнародної допомоги дітям, особливо з тих країн, що розвиваються.

Розглядаючи усиновлення як можливість допомогти дитині у скрутній ситуації, громадяни, зокрема Італії, усиновлюють дітей майже з двадцяти країн Африки, серед яких: Бенін, Буркіна Фасо, Бурунді, Камерун, Кенія, Кот д'Івуар, Ефіопія, Мадагаскар, Малі, Марокко, Мозамбік, Нігерія, Сенегал та Танзанія. Щодо африканських країн це пояснюється, ймовірно, великими технічними труднощами та різного роду ризиками (наприклад, епідеміологічним) для самих усиновлювачів. Проте не слід вважати, що всі громадяни європейських країн мають упередження щодо раси усиновлюваної дитини [4, с. 91 – 92].

У мусульманських країнах усиновлення заборонено Кораном. Як альтернатива для виховання дітей-сиріт використовуються прийомна родина та державні заклади для сиріт. Деякі з мусульманських країн запровадили інститут усиновлення до своїх правових систем (наприклад, Туніс з 1958 р.), проте вони залишаються винятками з правила [5, с. 95].

Осібним є питання критеріїв, за якими відбувався розподіл держав на групи відповідно до їхньої ролі у міжнародному усиновленні. Найчастіше в науковій літературі називаються два критерії: рівень добробуту населення та демографічна ситуація.

Оскільки ці фактори тісно пов'язані між собою, зазвичай в тих країнах, де добробут населення знаходиться на низькому рівні, а населення неконтрольовано зростає, спостерігається тенденція до виникнення великої кількості дітей-сиріт, надмірної інституціоналізації та готовності віддавати дітей, позбавлених батьківського піклування, на усиновлення за кордон.

Окремі держави (наприклад, Китай) за допомогою міжнародного усиновлення частково вирішують свої демографічні проблеми. В Китаї внаслідок запровадження «політики однієї дитини» великими темпами почала зростати кількість дітей, залишених без батьківського піклування. Переважна більшість з них були дівчатками. Віддаючи доньку до дитячого будинку, її батьки мали ще один шанс народити сина, що традиційно вважалося в Китаї більш почесним [6, с. 15 – 17].

Однією з найгостріших є проблема міждержавного усиновлення. Дитяча проблематика одержує увагу і прихильність з боку суспільства всюди в світі. Складна соціально-економічна ситуація в українському суспільстві безпосередньо впливає на один із найважливіших його елементів – українські сім'ї (їх норми, цінності), позначається на загальному соціальному контексті, формуючи середовище, в якому ці сім'ї існують. Як наслідок соціальних проблем суспільства почастишали випадки сурогатного материнства, усиновлення дітей громадянами іноземних держав. Проте, разом із цим, мають місце випадки торгівлі дітьми, усиновлення дітей в корисливих та злочинних цілях.

З огляду на інтернаціональний характер самої проблеми, в національному законодавстві кожної держави віддзеркалюються міжнародні стандарти вирішення питань усиновлення. Значна увага цій проблемі приділяється і в нашій державі. В Україні прийняті та діють багато законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення. Проте, державне регулювання в даній сфері необхідно вивести в нашій державі на принципово новий рівень.

Майже у всіх розвинених країнах (Німеччині, Італії, Франції, Англії, Швеції, США та ін.) існують черги на усиновлення. Виникає питання, чому ж у нас таких черг (з числа громадян України) немає і чому збільшується кількість міжнародних усиновлень у нашій країні? На це є кілька причин як практичних, так і законних. По-перше, число громадян цих держав, охочих усиновити дітей, перевищує число самих дітей усередині країни, що залишилися без піклування батьків. Крім того, проблема безплідності примушує багато подружніх пар

звертатися до усиновлення дітей. По-друге, в деяких державах (наприклад в Іспанії) усиновлення дітей усередині країни юридично істотно ускладнене, обставлене великою кількістю умов і в результаті діти, що залишилися без піклування батьків, виховуються в прийомних сім'ях без права на їх усиновлення.

Останнім часом стала дуже популярною ідея захисту прав, зокрема прав дитини, шляхом звертання до міжнародних організацій: ЮНЕСКО, ЮНІСЕФ, Європейського суду з прав людини. Проте практичні можливості захисту прав конкретної дитини на міжнародному рівні обмежені.

Важливими правовими актами, що регламентують міждержавне усиновлення дітей, є Гаазька конвенція про захист дітей про співробітництво в галузі міждержавного усиновлення (далі – Гаазька конвенція; прийнята у 1993 р., але не ратифікована Україною), Директиви для практики національного і міждержавного усиновлення і піклування в прийомній сім'ї (підготовці Директив взяли участь понад 200 практичних працівників, експертів, співробітників державних служб з 30 країн світу) та Європейська конвенція про усиновлення (прийнята 24 квітня 1967 р.) [7, с. 91 – 93].

Особливе значення для питання усиновлення має Європейська конвенція про усиновлення дітей, підготовлена Радою Європи на заміну існуючої Конвенції з питань усиновлення 1967 р., яка не набула поширення впродовж більше сорока років з часу її ухвалення. Європейська конвенція про усиновлення дітей була відкрита для підписання 24 квітня 1967 р. у Страсбурзі (Франція). Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) і була прийнята 7 травня 2008 р. на засіданні комітету міністрів Ради Європи.

Не можна говорити про безумовне визнання рішень, винесених судами України, в інших державах. Так, у деяких штатах США – Айова, Вірджинія, Род-Айленд – усиновленій дитині видається особливий вид візи і лише після розгляду справи в суді відповідного штату усиновлення вважається закінченим. У Італії до останнього часу потрібне «переусиновлення», тобто винесення ухвали у відповідному суді Італії після закінчення року.

Протягом цього періоду дитина не може одержати громадянство Італії і у разі смерті усиновителів не буде їх законним спадкоємцем. З ратифікацією Гаазької конвенції ці проблеми повністю вирішуються. Рішення, винесене в одній державі, визнається іншими негайно.

Складною залишається ситуація із Швейцарією, яка також розглядає усиновлення в Україні як проміжний етап. Усиновлення, за законодавством Швейцарії, вважається закінченим тільки після ухвалення рішення швейцарським судом [8, с. 9].

Існує велике коло питань, які потребують термінового вирішення і пов'язані зі зміною соціально-економічного положення в нашій державі, зростанням числа дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків. Виходячи з цього, необхідно розглянути, зокрема, проблеми, пов'язані з усиновленням іноземними громадянами українських дітей.

Отже, обрання Україною стратегічного курсу на приєднання в перспективі до Європейського Союзу потребує гармонізації національного та міжнародного законодавства та, відповідно, вимагає поглибленого вивчення пов'язаних з цим наукових питань.

Список використаних джерел :

1. Деркаченко Ю.В. Реалізація міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення дітей: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2010. 16 с.
2. Конвенція про права дитини: прийнята 20 листопада 1989 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2003. 32 с.
3. Лисенко Х. Сучасний стан та проблеми законодавчого регулювання захисту прав дитини при здійсненні міжнародного усиновлення в Україні. Х. Право України. Київ: Міністерство юстиції України, 2006. № 6. С. 39 – 42.
4. Деркаченко Ю.В. Співробітництво в процесі міждержавного усиновлення: міжнародно-правовий аспект. Юридична Україна. Київ: СП Юрінком Інтер, 2005. № 7. С. 91 – 96.

5. Зоря А. Зарубежная семья: Права иностранных граждан на усыновление украинских детей. Юридическая практика. 2001. 11 января. С. 10.

6. Конвенція про права дитини: прийнята 20 листопада 1989 р. Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ: Парлам. вид-во, 2003. 32 с.

7. Зілковська Л.М. Таємниця усиновлення і проблеми правового регулювання її дотримання. Актуальні проблеми цивільного та трудового права [відп. ред. Ю.С. Шемшученко]. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2009. С. 303-310.

8. Малишева О. Лікувати сироту можна тільки поверненням у сім'ю. Освіта Україні. 2000. 5 січня. С. 9.

Мельничук О. Ф.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Війна спричинила нові виклики: біженцями стали понад 750 тисяч учнів, за кордон виїхало приблизно 26 тисяч педагогів [1], окупантами пошкоджено понад 1800 закладів освіти, з яких близько 200 зруйновано [2], депортовано до Російської Федерації (далі - РФ) 181 тис. дітей [3]. Перед державою постала низка проблем, які потребують вирішення у воєнний час: повернення незаконно депортованих, переміщення закладів освіти із зон, де ведуться активні воєнні дії, забезпечення доступу до освіти, особливо переміщеним особам, організація вступної кампанії, виплата стипендій студентам і заробітних плат в умовах скорочення бюджетних видатків на освіту. Наведені вище факти та проблеми, спричинені війною, дають можливість уявити масштаб завдань, які необхідно вирішувати державі з тим, щоб забезпечити право на освіту в умовах збройного конфлікту.